

Asia: VN/14930/2022

Vuoroasuvan lapsen elatusavun suuruuden arvioiminen; työryhmän ehdotus

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Vuoroasuminen on lisääntynyt voimakkaasti viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana. THL:n mukaan 33 % (4331 kpl) lapsen asumisesta tehdyistä sopimuksista oli vuoroasumissopimuksia vuonna 2021. Todellisuudessa luku on vielä suurempi, koska kaikki vuoroasumiseen päätyneet vanhemmat eivät edes näe tarpeellisuutta käydä lastenvalvojan luona vahvistamassa sopimusta. Sopimusten vuosittainen absoluuttinen määrä on yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Vuoroasuminen on hyvin yleinen erolapsen asumisratkaisu, mikä saa tukea myös Tilastokeskuksen (2022) tutkimuksesta.

Kehitys on positiivista monestakin näkökulmasta eikä vähiten lapsen hyvinvoinnin. Vuoroasumistutkimukset eri puolilla maailmaa ovat poikkeuksetta päätyneet lopputulemaan, että vuoroasuminen takaa eron jälkeen parhaiten lapsen hyvinvoinnin. On uskottavaa, että myös vanhempien hyvinvointi lisääntyy vuoroasumisen lisääntyessä. Sanomattakin on selvää, että myös yhteiskunta hyötyy siitä, että sekä lapset ja vanhemmat ovat hyvinvoivia eron jälkeen. Käytännössä tämä tarkoittaa riitelyn ja myös oikeudenkäyntien vähenemistä erolapsia koskevissa asioissa.

Huolimatta yhteiskunnan muutoksesta kohti tilaa, jossa vuoroasumisesta on tullut normi, lainsäädäntö ja hallinnollinen ohjaus eivät ole pysyneet ratkaisuja tekevien vanhempien mukana. Nyt onkin tekojen eikä puheen aika ja on luotava vuoroasumista tukeva lainsäädäntö ja sen soveltamisohjeet.

Elatusavun määräytyminen on yksi keskeinen vuoroasumiseen liittyvä haaste. Isät lasten asialla ry pitää tärkeänä, että vuoroasumistilanteiden elatusavun määräytymisessä käsitellään erityyppisiä mahdollisuuksia ja esimerkkejä riittävän monipuolisesti niin, että ohjeistus takaa jokaiselle vuoroasuvalla lapselle riittävän elatuksen vanhempien tuloista ja taloudellisesta tilanteesta riippumatta.

Vuoroasumistilanteiden elatusavun suuruuden määrittely yhtenä kokonaisuutena on haastavana tehtävänä, mistä kertoo myös työryhmän ehdotus. Yksi keskeinen haastavuutta aiheuttava tekijä on Suomen lainsäädäntö, joka ei mahdollista erolapsen asumista virallisesti kahdessa osoitteessa ja esim. julkisten tukien kohdistamista lapsen kumpaankin kotiin. Haastavuutta aiheuttaa myös se, että vuoroasuvien lasten vanhemmat saattavat olla hyvin erilaisissa tilanteissa sekä toimeentulon että asumisen osalta. Tämän vuoksi työryhmän ehdotuksessa olisikin pitänyt avata esimerkkitapausten taustatietoja huomattavasti laajemmin ja konkreettisesti kaikki elatusapuun vaikuttavat tekijät ja osa-alueet eriteltyinä ja nimettyinä. Mikäli ohjeistuksen on tarkoitus toimia lastenvalvojien ja oikeusistuinten käytännön apuvälineenä tilanteissa, joissa vanhemmat pohtivat vuoroasumisen toteuttamista, on oleellista, että ohjeistuksessa esitetään lastenvalvojien ja oikeusistuinten ohjeistamiseksi riittävän monia erilaisia mahdollisia esimerkkitapauksia koskien sitä, miten elatusavun suuruus määräytyy.

Elatusavun määräytymistä työryhmä pohtii vuoden 2007 OMn elatusapuhjeen valossa ja ottaa elatuksen tarpeen osalta lähtökohdaksi lapsen yleiset kustannukset, erityiset kustannukset ja asumiskulut. Esittämissään esimerkeissä työryhmä ei kuitenkaan enää erittele, miksi toisen vanhemman osalta elatuksen tarve on vuoroasumistapauksessa huomattavasti suurempi kuin toisen. Haastavaksi muodostuukin se, kuinka lapsen erityiset kustannukset ja asumismenot otetaan huomioon laskettaessa elatuksen tarvetta vuoroasumistilanteissa. Ehdotuksen tapa hahmottaa elatuksen määräytyminen vaikuttaa jokseenkin minimalistisen mekanistiselta ja vaatii perusteiden laajaa esittelyä, jonka tulee käydä ilmi tulevasta ohjeistuksesta.

Vaikka lapsen elatusavun tulee määräytyä vallitsevan lainsäädännön mukaan, eli sen tulee olla riittävä, Isät lasten asialla ry korostaa, että koska vuoroasuminen on tutkimusten mukaan paras tapa järjestää lapsen asuminen eron jälkeen, tulee myös elatusavun määräytymisen kannustaa vanhempia vuoroasumisratkaisuun eron jälkeen. Ja tämän olisi tullut näkyä myös työryhmän työskentelyssä niin, että sen olisi tullut selvittää tai hankkia tietoa mahdollisista elatusavun kannustinvaikutuksista erilaisiin asumisjärjestelyihin eron jälkeen. Elatusavussa ei ole kysymys vain rahasta, vaan sen kautta myös lasten ja vanhempien sekä koko eron kokeneen entisen perheen elämän dynamiikasta eron jälkeen. Elatusapuhjeistuksella tulee minimoida mahdollisuudet väärintulkintoihin, epämääräisyyksiin ja näiden kautta mahdollisesti aiheutuviin epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiin ja riitoihin.

Käytännössä erilaisten kannustinmekanismien selvittäminen veisi aikaa, mutta niiden selvittäminen olisi välttämätöntä esim. asumiskulujen huomioimisen osalta. Kannustinten ohella tulee selvittää esimerkkejä parhaita käytäntöjä elatusavun määräytymisessä eri elatustarpeen ja -kyvyn komponentit huomioiden. Esimerkit tulisi esittää systemaattisesti ja avoimesti.

Samassa yhteydessä tai siihen läheisesti liittyen tulisi tarkastella erilaisten julkisten tukien ja Kelan elatustuen määräytymistä vuoroasumistilanteissa. Tukia tulee pystyä kohdistamaan jatkossa molemmille vuoroasuvan lapsen vanhemmille niin, että lapsen hyvinvointi tulee parhaiten turvattua.

Ehdotuksen esimerkkilaskelmat, lisäesimerkkitarve ja avaaminen

Ehdotuksessa on esitetty muutamia esimerkkilaskelmia vuoroasumistilanteiden elatustuen laskemiseksi. Esimerkit havainnollistavat niitä erilaisia tilanteita, joissa lapsen vanhemmat vuoroasumistilanteissa ovat. Käytännössä tilannekuvauksia olisi pitänyt olla vieläkin useampia ja on välttämätöntä, että julkaistavaan ohjeeseen ja siihen liittyvään koulutusmateriaaliin, jolla sekä lastenvalvojat että tuomioistuimet sekä muut relevantit tahot (mm. oikeusavustajat) perehdytetään uuteen ohjeistukseen, saadaan kattava kuvaus erilaisista tilanteista. Olisi myös hyvä, että laskelmissa käytettävien lukujen tausta selitettäisiin yksityiskohtaisesti sekä elatuksen tarpeen että elatuskyvyn osalta. On välttämätöntä, että esim. vanhemman tuloja kuvaava kohta avataan kokonaan kaikkien tulojen osalta (palkkatulot+tuot+muut tulot).

Esitämme kommentteina ehdotukseen seuraavat kohdat, jotka tulisi ottaa huomioon lopullista ohjeistusta kirjoitettaessa:

1. Asumisen (ja tietysti kaiken muunkin ohjeistetun) osalta on pidettävä tarkasti huolta, että lakia soveltavat tahot laskevat lapsen osuuden asumismenoista uuden ohjeen mukaisesti.
2. Esimerkkejä tulee olla erilaisista huomattavasti kattavammin erilaisista vuoroasuvan lapsen vanhempien tulonmuodostuksesta, perhe- ja asumismalleista sekä näiden kaikkien vaikutuksista elatusavun suuruuteen niin, että kaikki elatusavun suuruuteen vaikuttavat tekijät on kirjoitettu auki esitettävään esimerkkiin. Näinhän ei työryhmän ehdotuksessa ole toimittu.
3. Esimerkkien tulee perustua reaali maailman tietoihin ja esim. sosiaaliturvan takaamiin minimituloihin.
4. Asumiskuluja laskettaessa tulisi vakavasti harkita, ettei asuntolainan lyhennyksiä huomioitaisi kuluina ainakaan kokonaisuudessaan.
5. Yksinhuoltajakorotus tulisi laskea lapsilisän yhteydessä lapsen elatuksen tarvetta vähentävänä summana, koska yksinhuoltakorotuksen perusta on nimenomaan lapsi.
6. Jatkossa tulee edistää lainsäädäntöä, jolla mahdollistetaan julkisten tukien ohjaaminen kahteen kotiin. Erityisesti tämä koskee elatustukea, asumistukea ja lapsilisää. Käytännössä tämä vaatisi lapsen kahden kodin osoitteille juridisen tunnustamisen.
7. Elatusapuohjeistus tulisi uudistaa myös kokonaisuudessaan niin, että ohjeistuksessa liukuma vuoroasumisen (40%) ohella elatuksen tarve sen vanhemman luona, jonka luona lapsi ei asu 40 % vaan esim. 35 %, 27 % tai 20 % voitaisiin laskea lapsen edun mukaisesti niin, että lapsella olisi mahdollisuus myös toisen vanhemman luona riittävään asumisen tasoon ilman, että tämä vanhempi on liian suurella elatusavulla pakotettu asumaan liian pienessä asunnossa lapsen kanssa olemiselle esim. joka toinen viikko to-ma välisen ajan.

8. Ohjeistusta tukemaan tulee toteuttaa tekoälypohjainen vuoroasumismallin elatusapulaskuri, jolla voitaisiin laskea myös muita kuin vuoroasumisen elatusapumalleja.
9. Oikeusministeriön tulee myös tiedottaa uudesta ohjeesta sen valmistuttua laajalti ja päättää, suosittelee se olemassa olevien vuoroasumissopimusten ja -oikeuden päätösten muuttamista elatustuen osalta uuden ohjeen mukaisiksi.

Honkanen Petri
Isät lasten asialla ry